

2. Глайснер О. Ю. Система высшего образования в Германии: великое множество путей / О. Ю. Глайснер // *Aima mater*. – 2008. – № 10. – С. 58–64.

3. Зборовский Г. Е. Социология в структуре современного образования / Г.Е. Зборовский // *Журнал социологии и социальной антропологии*. – 2003. – № 1. – С. 186–193

4. Налетова И. В. Социология образования / И. В. Налетова. – Тамбов : Изд-во ТГУ им. Г. Р. Державина, 2002. – С. 114.

5. Хабермас Ю. Демократия, разум, нравственность: Моск. лекции и интервью / Ю. Хабермас; РАН. Ин-т философии. – М. : Academia, 1995. – 245 с.

6. Baudrillard J. Ecstasy of Communication // *The Anti-Aesthetic. Essays on Postmodern Culture* / Ed. H. Foster. Port Townsend: Bay Press, 1983. – P. 126–13.

УДК 316:159.9:629.735 (045)

В. С. Корнілов,
кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник,
доцент кафедри соціології
Національного авіаційного університету

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗРОБКИ КОНЦЕПЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуто теоретико-методологічні засади розробки концепції соціально-психологічного забезпечення професійної діяльності.

Ключові слова: теоретичні та методологічні передумови створення концепції соціально-психологічного забезпечення виконання завдань професійної діяльності.

The article deals with theoretical and methodological backgrounds for creating a concept of social and psychological principles of professional activity.

Key words: theoretical and methodological backgrounds for creating a concept of social and psychological principles for achieving goals in professional activity.

В статье рассмотрены теоретико-методологические основы концепции социально-психологического обеспечения профессиональной деятельности.

Ключевые слова: теоретические и методологические предпосылки создания концепции социально-психологического обеспечения выполнения задач профессиональной деятельности.

Вступ

Роль та значення соціально-психологічного забезпечення (далі – СПСЗ) кожного виду людської діяльності визначаються як наважливіша функція соціологічної науки – служити потребам людей, їх суспільній практиці. Вся історія розвитку соціології – це рух від пізнання, зокрема, законів функціонування духовного світу особистості до їх практичного використання в інтересах самої ж особистості та суспільства загалом.

Тенденції до посилення практичної спрямованості в соціологічній науці виразно сформувались на рубежі XIX–XX століть: чим більш масив знань про людину та засоб їх здобуття мала соціологія, тим природніше проявлялась потре-

ба в єднанні здобутих знань, їх логічній організації у відповідності зі специфікою завдань, що вирішувалися. Іншими словами, саме в цей час проявилася соціальна потреба у перетворенні соціології з науки нейтральної до цілей суспільної діяльності, але такої, яка має засоби її регуляції, на знаряддя практичного перетворення. Згодом реалізація вищезазначеної потреби стала стійкою тенденцією і саме вона, визначає сьогодні подальші шляхи та риси розвитку сучасної соціологічної науки.

Аналіз публікацій

Сьогодні немає фундаментальних наукових праць, присвячених розробці концепції СПСЗ,

зокрема, його методології, організації, змісту, структурі, впровадження якої дало б змогу підвищити результативність соціального управління, яке б відповідало сучасній державній соціальній політиці України, реалізувати соціально-психологічний супровід та впровадження в практику сучасних соціальних технологій.

Теоретико-методологічні засади дослідження та подальшої розробки вищезазначених аспектів концепції СПсЗ, як свідчить аналіз літератури, повинні базуватися на широкому використанні найважливіших праць і наукових положень вітчизняних і зарубіжних вчених, адже достовірність і обґрунтованість здобутих результатів будуть, не в останню чергу, зумовлені чіткістю методологічних позицій, послідовністю вивчення предмета дослідження; несуперечило теоретичних висновків, різноманітністю і надійністю методів, адекватних природі досліджуваних процесів, явищ і завдань дослідження; практичним впровадженням та отриманням позитивного ефекту, цілісністю емпіричних результатів.

Постановка завдання

Мета дослідження полягає у визначенні теоретико-методологічних засад розробки концепції соціально-психологічного забезпечення професійної діяльності.

Основна частина

Ідею СПсЗ різних видів діяльності висловлювали у своїх працях учені, представники так званої психологічної соціології (Л. Уорда, Ф. Гіддінса, У. Мак-Дугала, М. Лацаруса, В. Вундта, Г. Тарда, Г. Лебона) та психотехніки (У. Штерна, Г. Мюнстерберга), які працювали наприкінці XIX– початку XX ст. Тоді терміни «психотехніка», «соціальний та психологічний вплив» були ведені у науковий обіг на позначення будь-якої практики навмисної детермінації свідомості соціальних суб'єктів, СПсЗ її змісту та управління нею. Пізніше під психотехнікою як синонімом СПсЗ стали розуміти всю сукупність ідей про практичне застосування соціології та психології до завдань оптимізації функціонування та розвитку соціокультурних явищ. Зокрема, саме у ті часи вперше виразно було поставлено завдання використання висновків соціологічної і психологічної науки про закономірності функціонування та розвитку свідомості, поведінки людей у конкретній практичній діяльності. Вчені зазначеного періоду особливо підкреслюють необхідність професійного психологічного відбору, визначають способи впливу

на людей в інтересах розв'язання практичних завдань, ставлять питання про характер використання соціологічних і психологічних знань не тільки для вирішення проблем власне науки, а також і прикладних задач. Відтак ними, зокрема, з метою підвищення ефективності соціального функціонування людей розробляються такі способи впливу, як спонукання, навіювання, застереження, наслідування та інші. Важливим слід також вважати виділення форм, а також факторів прямого і опосередкованого впливу на суб'єктів професійної діяльності, визначення особливостей короткочасного та тривалого впливу на них [1].

Окремі методологічні установки, положення психологічно орієнтованих соціологічних концепцій, психотехніки, педології, деякі їх помилки і надмірна спрямованість на певні методи, в решті-решт, призвели до негативного ставлення до них. Зокрема, з боку офіційної радянської науки в 30-ті роки XX ст. Водночас з соціологічної та психологічної наук надовго було вилучене навіть прагнення практично використовувати їх рекомендації при організації та забезпеченні різних видів професійної діяльності.

Проблема СПсЗ з новою гостротою знову виникла у нашої країні лише на межі 70–80-х років XX ст. У цей час у різних галузях вітчизняної соціології та психології майже одночасно з'явилося розуміння необхідності всебічного й комплексного застосування їх висновків та рекомендацій у суспільній практиці. І це було не випадково, адже включення соціально-психологічної науки безпосередньо у розв'язанні практичних завдань ставало важливою умовою підвищення ефективності виробництва та управління продуктивності праці, поліпшення її якості, вдосконалення існуючих суспільних відносин [9].

Усі спроби подальшої розробки наукового розуміння питань практичного використання висновків соціології та психології можна умовно об'єднати у декілька груп: з метою оптимізації конкретних видів професійної діяльності [7]; в інтересах здійснення стратегічних тривалих, істотних змін у життєдіяльності людей; з метою вирішення оперативних часткових проблем [8]. Особливо активно при цьому досліджуються різноманітні питання СПсЗ різних видів професійної (трудова), спортивної діяльності, навчально-виховного процесу в системі закладів освіти.

Основними напрямками наукових пошуків, що стали факторами активізації подальшого розвитку концепції СПсЗ професійної діяль-

ності були: дослідження колективної та індивідуальної поведінки, її соціально-психологічне проектування з урахуванням соціологічних та психологічних рекомендацій; вивчення людини як суб'єкта діяльності і формування необхідних соціопсихологічних систем з метою професійної орієнтації, професійно-психологічного відбору, професійної адаптації, контролю за успішністю діяльності та СПсЗ її суб'єктів; розгляд включення людини у процеси пізнання, навчання та спілкування; розробка методів і принципів удосконалення професійної підготовки [2; 5].

Аналіз літератури з проблеми СПсЗ різних видів діяльності показує, що найактивніші спроби впровадження висновків та пропозицій соціально-психологічної науки зроблено у сфері організації та управління навчальним процесом, у розв'язанні завдань спортивної діяльності, у збройних силах та інших силових структурах.

Прагнення перетворити соціологію та психологію на практичні науки, надати СПсЗ системного характеру на даному етапі оформилося в ідею про необхідність подальшого розвитку соціально-психологічних служб у різних галузях суспільства і в масштабі всієї країни. Ця ідея була активно підтримана провідними радянськими вченими і визначена як пріоритетний напрям розвитку радянської соціології та психології [7; 8]. Її реальним втіленням стало формування первинних елементів соціально-психологічних служб у різних установах, на підприємствах, у навчальних закладах, зокрема й у збройних силах [3]. Під змістом СПсЗ тоді розуміли надання інформації необхідної якості за результатами соціологічних досліджень з метою обґрунтованої реалізації завдань професійної діяльності, соціальної практики. Цей зміст являв собою системне операційно-технологічне забезпечення, механізм реалізації соціально-рольових функцій для досягнення оптимальних показників життєдіяльності соціальних суб'єктів [2; 5].

Методологія СПсЗ може бути визначена та сформована на підставі застосування парадигм, пізнавальних принципів, методів системного, структурно-функціонального, процесного, проблемного і ситуаційного аналізу; методів емпіричного і теоретичного узагальнення, що дають змогу розробити моделі соціологічного забезпечення та відповідні способи діагностики існуючих соціально-психологічних проблем.

При цьому подальша розробка методологічних засад і теоретичне обґрунтування концепції та побудови сучасної системи соціально-психологічного

забезпечення соціальної практики повинна ґрунтуватися не лише на аналізі матеріалів досліджень у галузі соціології управління та особистості, але й смужних галузях науки (психології управління, соціальної психології, менеджменту тощо). Методологічними орієнтирами для дослідження й формулювання концепції соціально-психологічного забезпечення могли б стати теорія раціональної поведінки М. Вебера, теорія соціокультурної динаміки П. Сорокіна, структурного функціоналізму Т. Парсонса, загальна теорія дії Р. Мертонна, концепція дедуктивної системи соціальної поведінки Дж. Хоманса, теорія обміну П. Блау, теорія акціонізму А. Турена, теорія феноменологічної соціології А. Шюца, концепція соціальної поведінки П. Бурдьє тощо.

Як теоретичну базу дослідження та формування сучасних моделей СПсЗ можна взяти підходи, засновані на аналізі практичного досвіду й емпіричних даних, включно теорією соціальної людини (Е. Мейо, Ч. Барнард), лідерським підходом (Д. МакГрегор), виділення ролей (Г. Мінцберг), моделі Р. Вольфінгера і С. Розенстоуна, І. Повелла і Р. Джекмана та ін. З праць російських та вітчизняних дослідників, присвячених управлінським аспектам СПсЗ, слід вказати публікації, А. В. Бикова, А. В. Еліна, Г. М. Орлова, Ю. М. Резніка, В. А. Розанова, М. І. Станкіна, Ж. Т. Тощенко, В. В. Травіна, С. В. Туманова, А. І. Турчинова, А. А. Хохлова, С. В. Шекшні, В. В. Щербіни, В. О. Ядова та ін. Глибокий аналіз методологічних підходів до дослідження питань підбору персоналу та побудови систем роботи з ним здійснено у публікаціях В. А. Дятлова, А. Я. Кібанова, В. Т. Піхало.

Важливе значення у формуванні складових системи СПсЗ, що стосуються процесів формування апарату управління нею, могли б відіграти роботи, пов'язані з методологією соціального прогнозування (А. С. Ахременко, І. В. Бестужев-Лада, С. М. Вішнев, А. Г. Гладішев, В. М. Іванов, Г. Г. Малінецкий, В. І. Патрушев та ін.) [4].

У розробці моделей, алгоритмів і технологій процесів формування апарату системи управління СПсЗ важливу роль також могли б відіграти роботи з інформаційного забезпечення складних соціальних систем С. А. Айвазяна, Г. І. Івченко, А. А. Макарова, В. В. Пржиялковського, Г. Г. Татарової, Ю. М. Толстової, Ю. М. Тюріна, Н. Дрейпера, У. Р. Клеккі, Ч. І. Мюллера, Г. Сміта, К. Енслейна та ін.

При розробці методологічних підходів до визначення змісту та структури СПсЗ потрібно враховувати психологічні аспекти поведінки

особистості. Крім класичних напрямів теорії особистості – біхевіоризму (Д. Уотсон), персоналізму (В. Штерн), психоаналізу (З. Фрейд, К. Юнг), двохфакторної теорії особистості (Г. Мерфі) – важливими є роботи з розвитку особистісної поведінки І. С. Кона, А. М. Леонтьєва, С. Р. Пантілеєва, В. В. Століна та ін. Роль суб'єктивного та об'єктивного в пізнанні соціальної поведінки відображено в класичних працях В. Б. Голофаста, І. Ф. Дев'ятко, Б. Маліновського та зарубіжних учених А. Каплана, О. Конта, М. Олсона, Б. Ф. Скіннера, М. Фуко, П. Хафпенні, П. Штомпки та ін.

Важливим у формуванні теоретико-методологічних засад концепції СПсЗ є врахування основних положень досягнення необхідної ефективності прийнятих управлінських рішень. В їх обґрунтуванні важливу роль могли б відіграти праці Р. Аткинсона і Р. Шифріна, Р. Л. Кіні, Дж. А. Міллера, Г. Монтоммері, О. Свенсона, Д. Пейна, Х. Райфа, Б. Руа, Т. Сааті, Г. Саймона та ін. У цьому ряду слід також вказати праці авторів з дослідження і створення інтелектуальних систем та інформаційних технологій прийняття рішень В. Е. Бойкова, О. А. Жиркова, А. І. Іоффіна, П. М. Кабанова, Е. Б. Кібалова, М. Я. Клепцова, А. С. Любутова, Б. М. Матюхіна, Е. М. Ожиганова, А. В. Попова, М. А. Потапова, К. А. Пупкова, В. Б. Тіхомірова, М. М. Тіхомірова, А. Б. Хуторецького, І. Г. Яковлева та ін [4].

Концепція СПсЗ забезпечення процесів професійної діяльності повинна включати в себе не лише теоретичні та методологічні основи, а й визначення її системи, структури, технологій її практичного застосування. Отже, концепцію СПсЗ слід розуміти як сукупність теоретико-методологічних ідей щодо сутності, цілей, завдань, критеріїв, принципів і методів, а також організаційно-практичних підходів до формування механізмів реалізації завдань професійної діяльності.

Система СПсЗ процесів здійснення професійної діяльності повинна включати визначення його цілей, функцій, організаційної структури, вертикальних і горизонтальних зв'язків у процесі вироблення, прийняття та реалізації управлінських рішень, формування відповідних алгоритмів практичного здійснення.

Технології СПсЗ процесів професійної діяльності можна розробляти та застосовувати, насамперед, з метою формування апарату управління, організації збирання, узагальнення та візуалізації даних діагностики існуючих соціаль-

них та психологічних проблем, моніторингу їх результатів, реалізації відповідних рішень та заходів.

У методологічному плані для формування сучасної концепції СПсЗ процесів професійної діяльності повинні бути також визначені:

– пізнавальні принципи системного, діалектичного, діатропічного тощо підходів, принципи відповідності цілям, складності, точності та модульності;

– вимоги до повноти, точності, несуперечливості, доступності певному колу посадових осіб інформації;

– методи соціологічних та психологічних досліджень, системного аналізу, математичної статистики та моделювання;

– сукупності соціальних індикаторів та показників, у яких крім традиційних – демографічні особливості, рівень освіти, спеціальність, досвід, навички роботи і вид діяльності – додатково повинні бути включені: рівень соціальної готовності; соціальна активність; професійно-важливі якості та особистості індивіда; духовні і матеріальні потреби суб'єктів професійної діяльності; мотивація і ставлення до праці; відносини в сім'ї; спосіб життя; фінансове становище; задоволеність умовами життя і роботи; структура бюджету робочого та вільного часу; динаміка результатів професійної діяльності; міжособистісна соціально-психологічна сумісність суб'єктів професійної діяльності; рівень домагань тощо [4].

Висновки

Теоретична значущість розробки методологічних, технологічних та організаційних елементів теорії СПсЗ професійної діяльності сприятимуть подальшому розвитку знань з соціальної психології, соціології управління, теорії управління персоналом тощо.

Практична значущість вищезазначених досліджень щодо розробки концепції СПсЗ полягає в тому, що їх результати зможуть безпосередньо впливати на задоволення потреб управлінської практики, підвищення ефективності, оптимізацію та вдосконалення процесів професійної діяльності, розробку, обґрунтування й експериментальну перевірку відповідних концептуальних і функціональних моделей.

Після розробки й апробації концепції СПсЗ може бути обґрунтовано послідовність її реалізації у вигляді певних етапів та виконання сукупності функцій. Перший із зазначених етапів може бути представлений у вигляді розробки теоретичних конструкцій СПсЗ; другий – це

створення технологій збирання, аналізу даних з метою отримання соціологічної інформації; наступними можуть стати практична побудова системи СПсЗ та її впровадження.

Список літератури

1. Бергер П. Социальное конструирование реальности / П. Бергер, Т. Лукман; пер. с англ. – М. : Медум, 1995. – 323 с.
2. Дмитриев М. А. Психологическое обеспечение безопасности профессиональной деятельности / М. А. Дмитриев. – СПб., 1991. – 115 с.
3. Ивлев А. Г. Деятельность органов военного управления по организации морально-психологического обеспечения в воинских частях ВС РФ (Социологический анализ) / А. Г. Ивлев: Дисс ... канд. социол. наук. – М., 1996. – 191 с.
4. Козачок В. И. Социологическое обеспечение процессов формирования аппарата управления в федеральных органах исполнительной

власти : монография / В. И. Козачок. – Орел: Академия ФСО России, 2005. – 319с.

5. Нафткульев А. И. Психологическое обеспечение гибких производственных систем / А. И. Нафткульев, Н. М. Лебедева, В. С. Тимошук // Психологическое обеспечение трудовой деятельности. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1987. – 203 с.

6. Нафткульев А. И. Психологическое обеспечение включения человека в компьютеризированные комплексы / А. И. Нафткульев, А. М. Парачев // Психологическое обеспечение социального развития человека. – Л., 1989. – С. 96–102.

7. Психологическое обеспечение профессиональной деятельности / под ред. Г. С. Никифорова. – СПб., 1991. – 151 с.

8. Психологическое обеспечение социального развития человека / под ред. А. А. Крылова. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1989. – 149 с.

9. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – М. ; Педагогика, 1976. – 356 с.

УДК 316.37

E. P. Lytvyn

PhD in Sociology

Lecturer in Department of Sociology
NAU

SPECIFICITY OF GAME SUBJECTNESS

Статтю присвячено аналізу таких особливих форм дії та взаємодії, як гра та іграїзація. Проілюстровано інституційні форми гри та їх викривлення, які є наслідком низької суб'єктності акторів дії. Вказано на важливість місця суб'єктності у грі, що передбачає існування індивіда у подвійній реальності, наявності у нього «подвійної» свідомості. Важливою умовою ігрової суб'єктності є усвідомлення актором відносності своєї діяльності, але водночас прагнення не переступити межу, яка веде до нігілізму.

Ключові слова: суб'єктність, гра, іграїзація, ігрова суб'єктність.

The article devoted to analyze unique forms of action and interaction as a game and gameization. The author illustrated institutionalized forms of the game and their distortions that is a result of low subjectness of actors, and specified on the importance of the place of subjectness in the game, which implies the existence of an individual in a dual reality with double consciousness. An important condition for game-subjectness is actor's awareness in relativity of action, but at the same time not cross the border, which leads to nihilism.

Keywords: subjectness, game, gameization, game subjectness.

Introduction

The game is a special form of action, namely, creative and communicative, the essence of which is not only to transfer of certain meanings, but also creating new ones. The game is an indispensable companion to the development of society. The game promoted socialization of new generation (in partic-

ular - the rite of initiation), preparation for collective action workout [1].

Analysis of studies and publications

As a German playwright F. Schiller pointed out: "The game educates individuals and at the same time, game develops itself during this process and becomes a new form of aesthetic and artistic activi-